

ВІД РЕДАКТОРА

У сучасних умовах, на тлі всезагального захоплення різноманітними „технологіями”, хаотичних пошуків нових універсальних технологій, які гарантують швидкий ефект і лаври педагога-новатора без особливих інтелектуальних затрат, проблема взаємозв'язку дидактики й часткових методик набуває особливого значення. Наявні сьогодні тенденції у реформуванні чи модернізації системи освіти в бік прагматизму, технологізації навчання і виховання – жонгливання модними іноземними термінами: модуль, моніторинг, маркетинг, рейтинг тощо можуть призвести до втрати внутрішньої єдності педагогічної науки, поділу її на ізольовану теорію навчання (дидактику) і рецептурну методику вивчення основ наук. Якщо вірити багатьом підручникам з педагогіки, багатьом публікаціям останнього часу, то мимоволі може створитися враження, ніби дидактика як теоретична основа методичної науки, не бере безпосередньо участі в одержанні рецептів практичної навчальної діяльності та здається взагалі зайвою. Мабуть, тому, у багатьох підручниках з педагогіки відсутній розділ „Дидактика”. Проте спроби вилучити дидактику з фундаменту навчального процесу підготовки учителів, замінити її набором технологій загрожують профанацією дидактики як загальної педагогічної теорії навчання. Одночасно методика навчального предмета розглядається спрощено як адаптований зміст певної науки з методами чи прийомами її вивчення.

Стан дослідження проблеми взаємозв'язку та взаємовпливу дидактики й методики навчального предмета в умовах модернізації навчального процесу висвітлює застійні явища в науці про освіту.

Дидактика досліджує навчання на теоретичному, найбільш загальному рівні. Це педагогічна теорія навчання, яка дає наукове обґрунтування його змісту, методів та організаційних форм. Вона в кінцевому результаті повинна дати відповідь на два найбільш загальних питання: „Чому навчати?” і „Як навчати?”. Однак на шляху до відповіді на ці питання виникає безліч інших, серед яких є і досить істотні, наприклад: „як проходить навчання, які йому властиві закономірності?” , „кого навчати?”, „для чого навчати?” і „де навчати?”.

У наші дні стає все важче визначати можливий ефект тих чи інших інновацій, організаційних форм, методів, засобів навчання „на око”. Дидактика, серед інших завдань, опрацьовує способи передбачення, прогнозування наслідків впровадження в шкільну практику нових методів, нових навчальних матеріалів. А вчителі потребують наукового обґрунтування своєї роботи та її осмислення з позиції педагогічної науки.

Неправильно, проте, було б вважати, що дидактика може дати практиці остаточне й універсальне розв'язання всіх проблем. Не про рецепти йде мова, а про те, що наука дає вчителю матеріал для роздумів про власну діяльність, для ~~створення~~ представлення дійсного з бажаним і тим самим допомагає йому поліпшити справу.

Систему педагогічних наук, зокрема, складають методики навчання школярів і студентів різним наукам: мові, літературі, історії, фізики, математики, хімії, біології та інших наук. Методика навчального предмета – педагогічна наука, яка досліджує закономірності навчання певній науці. Важливе спеціальне завдання дидактики по відношенню до методик полягає в тому, що вона повинна забезпечити принципову

єдність у підході до учнів, у виборі змісту, шляхів і засобів навчальної роботи. Дидактика як загальна педагогічна наука і навчальна дисципліна про зміст освіти, закономірності процесу навчання та ефективні методи й організаційні форми навчальної роботи повинна визначати цю єдність.

Проте було б неправильно розглядати методику просто як певний „додаток” до дидактики. Кожна методика має власний предмет дослідження, хоча й дидактика, й всі методики вивчають на різних рівнях і в різних аспектах одне й те саме навчання.

Сьогодні практична методика не використовує теоретичні конструкції та термінологію. На жаль, із сучасного емпіризму практичних методик навчальних предметів часто робиться висновок про схоластику, некорисність і відірваність від шкільного життя дидактики. Таке положення сприймається як належне, а теорію навчання-дидактику пропонується відокремити від теоретичного фундаменту методик.

Складні взаємозв'язки дидактики й методики навчальних предметів значно ускладнюють вивчення цих дисциплін майбутніми вчителями. При традиційній побудові курсів висновки дидактики нізвідки не впливають, не ґрунтуються на емпіриці, а тому залишаються на рівні зазубрених педагогічних заклинань і при будь-яких обставинах, при будь-якій методичній хитромудрості викладачів не можуть бути доведені студентам до рівня застосування при вивченні методики викладання.

Вивчення методик більшості навчальних предметів у вищих педагогічних навчальних закладах вперто тримається в рамках парадигм „знати методику й дотримуватися її”. При величезній варіативності програм і підручників для кожного класу цей рівень редукується до необхідності вивчити новий підручник і зуміти його без помилок переказати. У кращому випадку парадигма нарощується до потреби „узнавати нові методики і застосовувати їх”. Відсутність дидактичного, теоретичного фундаменту в підготовці учителів заважає їм сприймати методику навчального предмета як теоретичну, логічно більш чи менш вибудовану модель, на основі якої вони повинні уміти самостійно осмислювати педагогічні ситуації, проектувати, конструювати навчальний процес для будь-якого предметного змісту уроку, теми, курсу.

У пошуках шляхів поліпшення вивчення дидактики й методики навчальних предметів останнім часом пропонується переглянути послідовність, зміст і методику вивчення вузівських курсів, по можливості забезпечити інтеграцію відомостей. Зокрема, пропонується об'єднати /інтегрувати/ курси дидактики і загальні питання методик навчальних предметів в один навчальний курс під назвою „Дидактика навчального предмета”. Позитивним за умови такої інтеграції є ліквідація надмірного дублювання в тематиці й економія навчального часу, з'являється можливість відібрати з матеріалу дидактики ті відомості, той апарат, який найбільш продуктивний в матеріалі, що вивчається. Одночасно обґрунтування дидактичних норм та алгоритмів діяльності учителя з їх застосування стають більш вагомими, оскільки підкріплюються конкретикою предмета, який вивчається.

Єдність вивчення дидактичного й предметного, методичного змісту надає конкретності, предметності першому й теоретичну обґрунтованість другому. Вивчення такого інтегрованого курсу характеризуватиметься переведенням дидактики у конкретно-методичні уміння студентів. Ним закладається здатність майбутнього вчителя обґрунтовано планувати урок для будь-якої дидактичної

ситуації, підібрати конкретно-методичний інструментарій і використовувати його згідно з прийнятим дидактичним рішенням. Провідну роль у цій роботі відіграють логіка, порівняння та оцінка дидактичних можливостей пропонувані методичних розв'язків. Головне завдання студента – обґрунтувати й довести раціональність рішення, яке приймається, конкретизувавши його у передбачуваній діяльності учнів. Основним завданням курсу часткових питань методики навчального предмета є закріплення навичок творчої роботи зі змістом предмета, вироблення умінь застосовувати створений раніше апарат дидактики заради досягнення кінцевої мети-уміння побудувати ефективний урок для будь-якого змісту, будь-якої дидактичної ситуації. При цьому конкретний зміст, текст підручника виступають лише як одна із складових дидактичної ситуації, яка визначає рівень самостійної роботи учнів, але лише одна з багатьох. Решта специфічних засобів навчання, методичні прийоми та види уроків включатимуться в процес конструювання уроку в міру їхніх дидактичних можливостей. При вивченні часткових питань методики навчального предмета доведеться відмовитися від бажання вивчити всі теми курсу, розібрати всі уроки.

Особливо важливо формувати у майбутніх вчителів уміння й навички тематичного планування, вибудови системи уроків у логічний ланцюжок з наслідуванням, логічним зв'язком мети, типів уроку, з обґрунтованим чергуванням методів навчання й форм організації навчальної діяльності. Тематичне планування у цьому розумінні дасть можливість звести до мінімуму свавілля й смаківщину у плануванні навчального процесу. Для цього слід тренувати студентів у науково-методичному аналізі тем у цілому згідно з їхнім програмним завданням і описом, мовою вимог до підсумкової діяльності учнів.

Семен Гончаренко

Дійсний член АПН України,
доктор педагогічних наук,
професор